

## گورستانی قدیمی

## در دهکده جتر کلاک ( کلاک پایین ) از دهکده‌های اوزرود نور

سنگهای قدیمی این گورستان بدین شرح بود :

«الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم حاتم علی ولد مرحوم محمد یوسف بتاريخ ربیع الاول سنه ۱۲۳۸» .

«الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم المبرور المغفور الی رحمة الله رضوان جایگاه حسن علی بن مرتضی قلی ملقب بکلیج<sup>۲</sup> بتاريخ شهر جمادی الثانی سنه ۱۲۳۹» .

[ در ] فصل بهار گشتم القصة هلاک دارم جگر [ی] کباب و چشم نمناک  
کله همه سر زخاک بیرون کسردند الاکل من که سر فرو برد بخاک  
ای خاک تیره دلبر ماسارا عزیزدار کاین نور چشم ماست که در بر گرفته.  
«الحکم لله الواحد القهار وفات مرحوم مغفور علی کرم ناکام ولد مرحوم یحیی کلیج بتاريخ پنجم تیرماه قدیم سنه ۱۲۷۴» .

## قلعه نارچو

## بر قلعه و بازوی کوهی در جنوب شرقی کلاک بالا

بر قلعه کوهی منفرد (عکس شماره ۸۳) و بازویی که در شمال غربی آن واقع می‌شود آثار دیوارهای قلعه‌ای قدیمی است. میان این قلعه و بازو دره‌ای بسته و عمیق است که جلوی دهانه آن را دیواری از سنگ و گچ چیده‌اند تا کسی نتواند از این

۱- بکسر جیم . ۲- بضم کاف . ظاهراً از خاندانهای قدیمی ساکن کلاک پایین بوده‌اند که امروز اثری از ایشان نیست . خاندانهای قدیمی کلاک پایین امروز نام آور و آل‌مرزان خوانده می‌شوند .

دره به بناهای قلعه راه پیدا کند (عکس شماره ۸۴). درازای این دیوار ده متر است و هفت متر از بلندی آن تا امروز بر جای است و پهنای آن به ۷۵ سانتیمتر می‌رسد . در فرورفتگی شمالی بازوی شمال غربی آب انباری مدور است که قسمت پایین آن در کوه کنده شده و قسمت بالای آن با سنگ و گچ چیده شده است . بر بالای قلعه منفرد و بازوی شمال غربی آن دیوارهای بناهای فراوانی است . در پاره‌ای جاها بلندی دیوارها تا یک متر نیز می‌رسد . باقی آنها خراب شده و مصالح ساختمانی آنها که سنگ تراشیده و گچ سردی بوده است به دامنه‌های پر شیب قلعه و بازو ریخته است . در دیواری که جلودره بسته‌اند، چندین سوراخ بزرگ و کوچک دیده می‌شود. قلعه نارچو ۴۲ درجه شمالی و قلعه آزادکوه ۱۳۳ درجه غربی و قلعه چله‌خانه ۱۳۷ درجه غربی است .

## آثار بنایی از سنگ

## برگردنه چله‌خانه زیر قلعه آزاد کوه

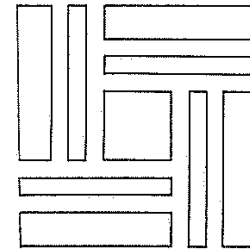
بر سر این گردنه بنایی از سنگ و گچ به درازا و پهنای دو متر است . پهنای دیوارها به ۷۵ سانتیمتر می‌رسد . بام این بنا که گنبدی شکل بود تا سال ۱۳۲۸ شمسی بر جای بود . در ورودی این اطاق رو به شمال و به طرف قلعه نارچو است و فعلاً بر اثر حفاری زیاد جعلها اسافلها اعالیها .  
برای رسیدن به چله‌خانه از راه کلاک بالا یا از راه وارنگه رو<sup>۱</sup> و سوتاک<sup>۲</sup> می‌توان رفت .

۱ - دهکده‌ای از دهکده‌های لورا است که آب رودخانه آن پس از اتصال به آب ولات رو ( ویه - لات - رود ) و گاجره و گردنه دیزین در گچس به آب کندوان می‌ریزد.  
۲ - بفتح تاء .

### آثار بنایی قدیمی برقله آزاد کوه

برقله آزاد کوه سه اطاق چهار گوشه از سنگ و گچ است (عکس شماره ۸۵). پهنای دیوارهای آنها به ۷۵ سانتیمتر می‌رسد. بلندی دیوارهای موجود در حدود یک متر است. شاید سابقاً این اطاقها طاقهایی داشته‌اند فعلاً بر اثر حفاری و کندوکاو گنج‌گیران زیر و رو شده‌اند.

### امامزاده موسی بن عون بن موسی الکاظم علیه‌السلام در دهکده اوز از دهکده‌های اوزرود نور



بنایی است هشت ضلعی بابامی کلاه‌درویشی (عکس شماره ۸۶) و صندوقی قاب و آلت کاری در وسط بنای اصلی مرقد را پوشانده است. طرح صندوق امامزاده بدین شکل است:

در ورودی بقعه بسیار ظریف و پرکار است (عکس شماره ۸۷) و بر چهارچوب و باوها و پاسارها و تنگه‌ها کنده کاری دارد.

بر قسمت بالای چهارچوب:

« بسم الله الرحمن الرحيم انافتحننا لك فتحاً مبيناً ليغفر لك الله ما تقدم ».

بر قسمت سمت چپ چهارچوب:

« من ذنبك و ما تاخر - تا - ايمانهم والله جنود ».

بر قسمت سمت راست چهارچوب:

« امر باتمام هذه الباب مزار متبرك مبارك حضرت امامزاده معصوم كيا پاشا بن كيا يوسف و يلك رحمة خدای بر صاحب خير باد خدایا بذلت مران از درم كه صورت نبندد دری دیگرم ». .  
بر قسمت پایین چهارچوب که احتمال پا خوردن و فرسودگی داشته است، کنده کاری نکرده‌اند.

بر بائوی سمت راست لنگه سمت راست:

« السموات و الارض و كان الله عليمًا حكيمًا - تا - و كان ذلك عند الله » .

بر پاسار بالای لنگه سمت راست:

« فوزاً عظيماً و يعذب المنافقين » .

بر پاسار بالای لنگه سمت چپ:

« والمنافقات والمشركين و المشركات » .

بر بائوی چپ لنگه سمت چپ:

« الظانين بالله سوءالطن - تا - مبشراً و نذيراً ».

بر بائوی سمت چپ لنگه سمت راست:

« ليؤمنوا بالله و رسوله - تا - اجراً عظيماً » .

بر بائوی سمت راست لنگه سمت چپ:

« سيقول لك المخلفون - تا - بل كان الله بما » .

بر پاسار پایین لنگه سمت چپ:

« تعملون خبيراً » .

بر تنگه چهار گوشه بالای لنگه سمت راست:

« يا الله »

بر تنگه چهار گوشه بالای لنگه سمت چپ :

« یا محمد یا علی »

بر پاسار زیر تنگه چهار گوشه بالای لنگه سمت راست :

« بتو امید دارم از همه باب ».

بر پاسار زیر تنگه چهار گوشه بالای لنگه سمت چپ :

« افتتاح یا مفتح الابواب » .

بر تنگه چهار گوشه وسط لنگه سمت راست :

« فرما ینده هذه الباب المبارک ».

بر تنگه چهار گوشه وسط لنگه سمت چپ :

« کیا پاشابن کیا یوسف ویلک » .

بر بالای تنگه چهار گوشه پایین لنگه سمت راست :

« کس بی کسانى ومن بی کسم » .

بر بالای تنگه چهار گوشه پایین لنگه سمت چپ :

« گرم دست گیری بجائی رسم » .

بر تنگه چهار گوشه پایین لنگه سمت راست :

« عمل یعقوب کم » .

بر تنگه چهار گوشه پایین لنگه سمت چپ :

« عمل خشنام لپاسانی » .

زیر تنگه چهار گوشه پایین لنگه سمت راست :

« فی تاریخ سنه ثلاثه و عشرين و تسعمايه » .

دو امامزاده در آبادی اوز به نامهای : موسی کیاسلطان و دیگری امامزاده

محمود بن عبدالله بن امام علی النقی بود که آثار تاریخی قابل ذکری نداشتند . امامزاده

محمود در ملامحله اوز قرار داشت .

### امامزاده سید زکریا

#### در دهکده اوزکلا از دهکده های اوزرود نور

بنای اصلی بقعه هشت ترك است و گنبدی کلاه درویشی دارد ( عکس شماره ۸۸ و ۸۹ ) . سقف بنا گنبدی عرقچینی است . کفش کنی متصل به بنای اصلی است و مصالح ساختمانی بقعه و کفش کن سنگ و گچ است . صندوقی قاب و آلت کاری مرقد را پوشانده است . وسط سقف گنبدی عرقچینی پنج خورشید دایره وار نقش کرده بودند . گل ولای سیل از دره مجاور بقعه ، به داخل کفش کن آمده بود و تا شصت سانتیمتری دیوارهای داخل کفش کن را پر کرده بود و اهالی مشغول پاک کردن بودند . بریکی از درگاههای بیرون کفش کن کاشیکاری داشت و به سبک دوران قاجاری میان گوشه های هر چهار کاشی گل میخی آهنین زده بودند . بریکی از کاشیها این عبارات خوانده می شد :

« تعمیر کننده امامزاده سید زکریا عالیشانان استاد محمد تقی و استاد علی اکبر

خلف مرحمت پناه ملا ابراهیم کاشانی سنه ۱۳۰۲ » .

در ورودی بقعه يك لختی ، ساده و بدون نقش بود . این عبارات بر آن حک

شده بود :

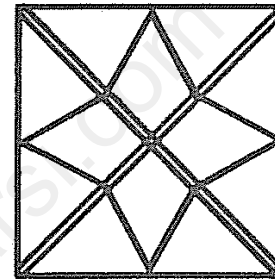
« ساخت باب مشهد مبارک سید معظم سید علی رحمه الله در تاریخ ماه مبارک

سنه ثمانین و ثمانمائه » .

و بر قسمت پایین آن عبارات زیر خوانده می شد :

« درختان تابوند در کوه و بیشه بشادی باز باد این در همیشه

فرمایند: باب مشهد یعقوب بن محمد کلاکی عمل استاد خسرو بن مرحوم علی  
نجاری فی [خوانده نشد]  
هر که از ما کند به نیکی یاد  
یاد او در جهان بنیکی باد.



صندوق بقعه قاب و آلت کاری و طرح اصلی  
آن بدین شکل است :  
بالای بدنه جنوبی صندوق این عبارات  
حک شده بود :

« بانی این صندوق گردید کر بلائی حسین و علی ولد مرحوم آقاعمد کلاکی  
به نجاری استاد سلم الله و محمد صادق فی سنة ۱۲۰۷ » .  
بالای بدنه شمالی صندوق نیز آیاتی از کلام الله مجید حک بود و بدین ترتیب  
ختم می شد :

« و ما هو الا ذکر للعالمین نصر من الله و فتح قریب این چند کلمه یادگاری  
کر بلائی نادعلی ولد مشهدی مرتضی قلی » .

در وسط بدنه شرقی صندوق ، دری کوچک دولختی بود که این آیات از کلام الله  
مجید بر حواشی این دولنگه حک شده بود .

« بسم الله الرحمن الرحیم اذا جاء نصر الله و الفتح - تا - توا با » .

« بسم الله الرحمن الرحیم سورة اخلاص تا آخر و پس از کلمه « احد »  
یا طافی یا وافی یا معافی . . . [دوسه کلمه را لای سیل گرفته بود ] » .

« آیه الکرسی از الله لاله - تا - وسع کرسیه » .

« الله نور السموات و الارض - تا - یضییء و لولم » .  
در این امامزاده زیارتنامه‌های متعدد با خط خوش بود . یکی از آنها  
زیارتنامه وارثی بود که بر سنگ پادزهر حک شده و مورخ به سال ۱۱۲۷ قمری بود .  
شما یلهای متعدد با نقاشیهای متوسط در این بقعه دیده می شد .

### امامزاده محمود بن موسی الکاظم علیه السلام

#### در دهکده نایه ( ناحیه ۱ ) از دهکده‌های اوزرود نور

بنایی است هشت ضلعی بابامی کلاه درویشی (عکس شماره ۹۰) و سقفی گنبدی  
عرقچینی که نقش پنج خورشید را دایره وار داخل گنبد کشیده اند . در اضلاع هشت  
ضلعی در داخل بنا یکی در میان سرو و خورشید نقاشی شده است بالای سردر گاههای  
اضلاع هشت گانه با خط خوب نسخ گچ بری شده است و دو نورگیر مشبک طرف قبلی و  
طرف شرقی بنای بقعه است .

از طرف غرب مسجدی متصل به بقعه است که درازای آن شمالی جنوبی است و  
فیلپاها و ستونهای آن قدمت آن را به خوبی نشان می دهند . در ورودی يك لختی قدیمی  
دارد . ایوانی جلو بقعه اصلی است که درازای آن ۵۳۵ و پهنایش ۱۸۰ سانتیمتر است .  
راهرویی در این ایوان است که به در ورودی يك لختی مسجد قدیمی ختم می شود . طرف  
شرقی بقعه اصلی نیز مسجدی نو بنیاد بنا کرده اند و از همین طرف انبار کوچکی وصل  
به بقعه ساخته اند .

۱ - ناحیه : ده از دهستان اوزرود بخش نور شهرستان آمل ، هفت کیلومتری غرب  
بلده و دو کیلومتری شرق راه چالوس . معصوم زاده‌هایی به نام شاهزاده محمود و چند  
معصوم زاده دیگر دارد که بناهای آن قدیمی است و زیارتگاه توابع نور است ( فرهنگ  
جغرافیایی ایران ، ج ۳ ) .

در ورودی بقعه دو لنگه‌ای است (عکس شماره ۹۱). بلندی آن ۱۴۵ و پهنایش به ۷۳ سانتیمتر می‌رسد. این عبارات با خطی متوسط بر آن حک شده بود: بر تنگه مستطیل شکل بالای لنگه سمت راست:

«لااله الاالله».

بر تنگه مستطیل شکل بالای لنگه سمت چپ:

«محمداً رسول‌الله علیاً ولی‌الله».

بر تنگه دیگر مستطیل شکل بالای لنگه سمت راست:

«رسیدم درین موضع اندر یقین  
خوش آمد مرا یادگاری چنین».

بر تنگه دیگر مستطیل شکل بالای لنگه سمت چپ:

«اگرمانا نیم درین جا بسی  
زما یادگاری بماند همین».

قسمت وسط لنگه سمت راست و قسمت وسط لنگه سمت چپ کنده کاری ظریف و طرحی جالب دارد.

بر دو تنگه پایین لنگه سمت راست:

«درختان تا بوند در کوه و بیشه  
بشادی باز باد این در همیشه

عمل استاد حبیب ابن استاد حسین نجار کمری».

بر دو تنگه پایین لنگه سمت راست:

«وقف کرد استاد نصیرالدین ابن استاد سهراب کاردگر المعروف فی النای  
فی تاریخ ماه مبارک جمادی الاخر سنة ستة ثمانون و ثمانمائه».

ضریحی مرقد امامزاده را پوشانده است. بانی این ضریح وکیل‌الملک نوری

است و به سرکاری مرتضی‌خان ابن اسمعیل‌خان در تاریخ ۱۲۸۸ قمری به اتمام رسیده است.

این ضریح دارای دری دولنگه است و این ابیات بر لنگه سمت راست حک شده است:

«آفتاب ملک نور است این ضریح صورت غلمان و حور است این ضریح  
در بساط هشت جنست در بهشت زینت حور و قصور است این ضریح  
چشمه‌ایش در تجلی تا به چرخ برگ شاخ نخل طور است این ضریح  
شاهزاده حضرت محمود را شمع بزم اندر حضور است این ضریح  
ثمان و ثمانین و مائین بعد الف سنه ۱۲۸۸».

بر تنگه سمت چپ ابیات زیر حک شده است:

«یسا بن کاظم موسی کاظم دخیل خدمت دارالامور است این ضریح  
[ یک بیت زیر دماغه است و خوانده نشد ]

از وکیل‌الملک نوری خدمتی مانده تا یوم نشور است این ضریح  
مرتضی‌خان ابن اسمعیل‌خان یسارگاری کوی نور است این ضریح».

بر بالای لنگه سمت چپ در ضریح:

«عمل استاد محمد و استاد علی ابن بسطامی».

بر پایین لنگه سمت چپ:

«لعنة الله بر بدعت گذارنده گان معاف شد (؟)».

در مسجد قدیمی متصل به بقعه یک لختی است (عکس شماره ۹۲). بلندی

آن ۱۶۰ و پهنایش ۸۳ سانتیمتر است. طرح کنده کاریهای آن ساده است و این عبارات بر آن حک شده است:

بر قسمت بالای در:

«المؤمن في المسجد كالمسك في الماء والمنافق في المسجد كالظير في القفص».

بر قسمت وسط در :

«وقف کرد استاد خرداڭ آهنگرا بن حسن حداد فی تاریخ ماه ذی قعدة الحرام

سنة سبع و سبعون و ثمانمائه» .

انبار کوچک متصل به بقعه نیز دری به بلندی ۱۲۰ و پهنای ۶۰ سانتیمتر دارد.

بر بالای لنگه سمت راست عبارات زیر حک شده است :

« بخریه استاد سهراب ».

بر بالای لنگه سمت چپ :

« ابن استاد عزالدین کاردگر کمرودی » .

بر قسمت پایین لنگه سمت راست :

« [ عمل ] استاد سلیمان بن حسین نجار فیروزی».

### امامزاده خطیب و نجیب

#### در دهکده نایبه ( ناحیه ) از دهکده‌های اوزرود نور

بنایی است هشت ضلعی از سنگ و گچ با بامی کلاه درویشی (عکس شماره ۹۳).

سقف بنا گنبدی و عرقچینی است و داخل بقعه نیز هشت ضلعی منظم است که درازای

هر ضلع آن به یک متر می‌رسد . بر حاشیه پایین گنبد عرقچینی آیه ۳۵ از سوره نور

با نام نویسنده بدین ترتیب نوشته شده است :

«الله نور السموات والارض - تا - بکل شیء علیم - کتبه علی اصغر ۱۳۰۳».

بر اضلاع جنوبی و غربی و شمالی نیز همین آیه از اول تا آخر نوشته شده است و

در آخر نام کاتب سابق الذکر به این شرح آمده است :

« کتبه علی اصغر من طایفه ملا ۱۳۳۸ » .

تمثالی از معراج پیغمبر صلوات الله با نقاشی خوب داخل بقعه بر دیوار نصب است و

این عبارات ذیل آن نوشته شده است :

« فرمایش حسن ملا فرزند صادق وقف امامزاده خطیب و نجیب معراج حضرت

خاتم انبیا ص بتاریخ غرة رمضان المبارک ۱۳۳۲» .

ضریحی مشبک در میان بنای اصلی بقعه است که این عبارات بر آن حک شده است:

« آفتاب ملک حور است این ضریح شاخ برگ نخل طور است این ضریح

آیتی اندر جلال این دو ماه مانده تا یوم نشور است این ضریح

بدستیاری صناعت دستگاهی استاد حسین نجار باشی خادمان این آستان

طایفه ملا ولدان ملا شریف قساری سنه ۱۳۳۸ نوری ناحیه من طایفه

حیدریه » .

سراسر کف و دیوارهای اطراف تانیم متری، کاشیکاری دوران قاجاری است بر یک

قالب کاشی نقش طاوس ظریفی دیده می‌شود .

بالای در ورودی بقعه این ابیات با خط نستعلیق خوب نوشته شده است :

« بسم الله الرحمن الرحیم فالله خیر حافظاً و هو ارحم الراحمین

آید از این لاله زار بوی خطیب و نجیب میوزد از این مزار بوی خطیب و نجیب

هر که در این آستان سر بزمین آورد بشنود از این غبار بوی خطیب و نجیب

هر که نماید گذر بر در این بسارگاه میبرد از او قرار بوی خطیب و نجیب

میوزد از هر گلی در کف هر بلبلی بر سر هر شاخسار بوی خطیب و نجیب

حق حقیقت که نور مشک ندارد ضرور یافت دگر اشتها بوی خطیب و نجیب

از دم عاجز هنوز میوزد از خلق او در چمن این دیار بوی خطیب و نجیب

بانی این روضه شد حاجی الله قلی تا که شفیعش شود ندحشر خطیب و نجیب<sup>۱</sup>

۱- ظاهراً این ابیات را خود حاجی الله قلی ساخته است !

التماس دعا دارم از زایرین این حقیر حاجی الله‌قلی فسی جمادی‌الثانیه  
سنة ۱۳۱۹ هـ .

بنای اصلی بقعه از شرق و جنوب به مسجدی متصل می‌شود که سقف آن  
پلورکشی و پردی کوبی است .

بقعه امامزادگان داودکیا سلطان بن سالار بن جعفر بن امام  
محمد تقی علیه‌السلام و حسن کیا سلطان بن ابوطالب بن  
ابوالحسن بن امام محمد تقی علیه‌السلام در اراضی سنگ پل  
نایه (ناحیه) از دهکده‌های اوزرود نور

بنایی است هشت ضلعی که بام آن سابقاً کلاه درویشی بوده و اخیراً بهم زده و  
به شکل گنبد پیازی درآورده و آهن پوش کرده‌اند (عکس شماره ۹۴) . داخل  
بقعه نیز هشت ضلعی است و هر ضلع آن بالغ بر ۱۶۰ سانتیمتر است . دو نورگیر در  
دو طرف جنوبی و شرقی است . دو چهارچراغ قدیمی به سقف گنبدی عرقچینی داخل  
آویخته است .

ضریحی مشبك چهارگوشه فلزی که روی آن را آب نقره داده‌اند ، سرقد  
امامزادگان را پوشانده است . درازای این ضریح ۲۰۴ و پهنای آن ۱۳۸ و بلندی آن  
۱۹۰ سانتیمتر است . سراسر بالای ضریح نرده کوتاه فیزی از جنس ضریح است و  
قسمت پایین ضریح تا بلندی ۴۴ سانتیمتری فلز يك پارچه بدون شبکه است .

برلنگه راست در ورودی بقعه عبارات زیر حک شده است :

«استاد حسین نجار باشی ولد مرحوم مشهدی جعفر من طایفه حیدریه ۱۳۳۹ هـ» .

برلنگه چپ آن عبارات زیر خوانده می‌شود :

«بانی این درگاه محمد ولد حاجی محمدعلی من طایفه حیدریه» .

در شمال امامزاده، مسجد کوچکی به درازی ۶۸۰ و پهنای ۳۰۰ سانتیمتر است .  
بقعه جمشیدکیا سلطان در هسل او<sup>۱</sup> و بقعه شاهزاده ابوالقاسم در شاه دارسن<sup>۲</sup>  
نایه (ناحیه) هر يك دارای اطاقی و ایوانی است و آثار تاریخی در آنها دیده نشد .

• امامزاده امان‌الله بن امام زین‌العابدین علیه‌السلام

در دهکده پیچده<sup>۲</sup> از دهکده‌های اوزرود نور

بنای اصلی بقعه هشت ترك ومصالح آن سنگ و گچ است . (عکس شماره ۹۵)  
قطر دیوارهای بنا ۱۲۰ سانتیمتر است که خود نشانی بر قدمت بناست . بام آن کلاه  
درویشی و سفیدکاری بوده است در سال ۱۳۴۰ شمسی آقای حسن نورمحمدی پسر  
رجبعلی آن را حلب‌پوش کرده است . در شرق بنای بقعه ایوانی است که قبور چند تن  
در آن بود و تاریخ سنگهای قبور ایشان مقدم بر سال ۱۳۰۰ قمری نبود . از این ایوان  
به کفش‌کن امامزاده وارد می‌شوند و از کفش‌کن با گذشتن از دری کوچک و ظریف  
به حرم امامزاده می‌رسند . روی این در ظریف را رنگ سبز زده و ظرایف هنری آن را  
پوشانده بودند .

ضریحی مشبك در میان فضای مربع شکل در زیر گنبد عرقچینی داخلی قرار  
دارد که سرقد امامزاده را پوشانده است .

۱- بفتح هاء و تشدید سین . ۲- بکسر سین . ۳- پیچ از خاندانهای  
قدیمی ساکن نوردند .

امامزاده جعفر بن امام علی النقی علیه السلام  
در دهکده انگرود<sup>۱</sup> از دهکده‌های اوزرود نور

بنای اصلی بقعه هشت ترک با گنبدی کلاه درویشی است (عکس شماره ۹۶) که از سنگ و گچ ساخته‌اند و داخل و خارج آن را سفیدکاری کرده‌اند. داخل بنا چهارگوشه است و گنبد مدور عرقچینی دارد. در هر یک از ترکها از داخل و خارج طاقنمایی بنا شده است.

جلودروردی بقعه مسجدی به درازای ۱۰ر۲۰ و پهنای ۳ر۱۰ متر بنا کرده‌اند. چهار طاق گنبدی شکل توسری خورده، بام مسجد را تشکیل می‌دهند. در انتهای مسجد، کفش‌کن کوچکی است که در دولختی ورودی بقعه در آن باز می‌شود. این در به بلندی ۱۵۰ و پهنای ۷۰ سانتیمتر است و کنده‌کاریهای بسیار ظریف دارد (عکس شماره ۹۷). این عبارات بر لنگه سمت راست آن حک شده است:

بر قسمت بالا:

« فرما ینده هذه الباب مزار مبارک کیا جعفر سلطان ».

بر قسمت پایین:

« عمل خشنام بن علاءدین<sup>۲</sup> لواسانی ».

عباراتی که بر لنگه سمت چپ حک شده است:

بر قسمت بالا:

« کمال ابن سیاوش با زیار المعروف بانگروج<sup>۳</sup> ».

بر قسمت پایین:

۱ - بفتح الف و سکون نون و کسر گاف . ۲ - منظور علاءالدین است .

۳ - انگروج ( بفتح الف و سکون نون ) وانگریج منسوب به دهکده انگرود را گویند .

« فی تاریخ ماه مبارک شعبان سنة ثلاث و ثلاثین<sup>۱</sup> و تسع مایه » .  
صندوقی از چوپ گگردو در میان بنای اصلی بقعه مرقد امامزاده را پوشانده است . درازای آن ۱۶۰ و پهنای آن ۸۰ سانتیمتر است . بر بدنه‌های ایسن صندوق کنده‌کاری بسیار ظریف است . بر حاشیه بالای بدنه شمالی آن این آیات باخط خوش نسخ حک شده است :

« بسم الله الرحمن الرحيم انافتحنالك فتحاً مبیناً - تا - هو الذی اتزل » .

بر حاشیه بالای بدنه شرقی :

« السکینه فی قلوب - تا - کان الله علیماً حکیماً » .

بر حاشیه بالای بدنه جنوبی :

« لیدخل المؤمنین والمؤمنات - تا - ظن السوء علیهم دائرة » .

بر حاشیه بالای بدنه غربی :

« السوء و غضب الله - تا - کان الله عزیزاً حکیماً » .

بر بدنه جنوبی صندوق این عبارات حک شده است :

« عمل علاءدین ابن محمد بن حسن لواسانی »

« عمل خشنام ابن علاءدین بن محمود نجار لواسانی » .

بر بدنه شمالی صندوق عبارات زیر خوانده می‌شود :

« فرما ینده هذه صندوق حضرت امامزاده احمد بن فریدون اسفار »

فی تاریخ ماه مبارک ذی الحجة سنة اربع ثلاثین و تسعمایه » .



امامزاده احمد کیا سلطان بن امام موسی الکاظم علیه السلام  
در دهکده خجیر کالا از دهکده‌های اوزرود نور

بنای اصلی بقعه هشت ترك با گنبدی کلاه درویشی که از سنگ و گچ ساخته و خارج و داخل آن را سفیدکاری کرده‌اند (عکس شماره ۹۸). بنا از داخل چهار گوشه است که با جمع کردن کنجها، گنبدی عرقچینی بر چهار دیوار زده‌اند. مسجدی جلو در ورودی بقعه است. ابتدا به مسجد و سپس به حرم بقعه وارد می‌شوند بالای در ورودی مسجد شاخ بز کوهی بزرگی نصب شده است. در ورودی بقعه و صندوق مزار آن کنده کاری ساده داشت، این عبارات بر صندوق بقعه حک شده است:

« عمل استاد اسفندیار بن کیا فلک الدین کلوت در شهر محرم ».

در دهکده خجیر کالا، بقعه ساده دیگری به نام « درویش محمد » نیز هست.

گور کیا داود بن کیا جمال الدین و یلک  
در دهکده یوش<sup>۲</sup> از دهکده‌های اوزرود نور

برداننه کوهی که مسلط بر دهکده یوش است، گورستانی قدیمی است که از قدیمترین ایام مردگان این دهکده را در آنجا به خاک سپرده‌اند. بر بالای زمین بلندی در این گورستان گور کیا داود در بنایی چهار گوشه به ابعاد چهار متر قرار دارد (عکس شماره ۹۹). بام این مرقد هرمی مربع القاعده بوده که قسمتی از آن فروریخته است یا گنج‌گیران طماع خراب کرده‌اند. داخل گور این مرد را کنده بودند و

۱ - بضم کاف و لام از خاندانهای قدیمی ساکن کوهستان مازندران. تمام ساکنان اسبودرگا (آسیاب درگاه) لورا نزدیک گچسر نیز از خاندان کلوت‌اند. ۲ - یوش: ده از دهستان اوزرود بخش نور شهرستان آمل، هفت کیلومتری غرب بلده و چهل و دو کیلومتری شرق شوسه چالوس در حدود کندوان (فرهنگ جنرافیایی ایران، ج ۳).

جمجمه و استخوان لکن خاصه<sup>۱</sup> اورا از تابوتی که با آن تابوت به خاک سپرده شده بود، بیرون کشیده بودند. کتیبه‌ای از سنگ مرمر بالای در ورودی این بنا است که این کلمات بر آن خوانده می‌شود:

« الواصل الى رحمة الله تعالى

المغفور کیا داود بن کیا جمال الدین و یلک

علا . . . . . تاریخ . . . . . نمائنه » (عکس شماره ۱۰۰).

طرح خانه‌های قدیمی اربابی دهکده یوش و پنجره‌های مشبک پرکار آنها موضوعی است در خور بررسی و مطالعه بیشتر. مسجد و تکیه این دهکده متعلق به دوران قاجاری است. کتیبه زیر در تکیه دیده شد:

« بسم الله الرحمن الرحيم

در عهد فیروزمهد اعلیحضرت قوی شوکت شاهنشاه ممالک ایران ناصر الدین شاه قاجار خلد الله سلطانه جناب مؤتمن السلطان و کیل الملك محمد اسمعیل - خان نوری حکمران کرمان و بلوچستان دام مجده این تکیه را بنا نمود بتاریخ شهر دیحجة الحرام سنه هزار و دویست و هشتاد ».

این کتیبه نیز در همین تکیه بر سنگ حک شده است:

« یا ابا عبد الله الحسین

حسب الفرمایش عالیجاه مقرب الخاقان جناب جلالت مآب اجل اکرم اعظم

۱ - در محل معروف بود که کیا داود سه برادر دیگر به نامهای: کیا اسفندیار و کیا جمشید و کیا کریم داشته است که گور آنان برداننه کوهها، مقابل یکدیگر است.

محمد اسماعیل خان وکیل‌الملک دام اقباله‌العالی این تکیه جناب سیدالشهدا بتاریخ شهر ذی‌حججه الحرام سنه ۱۲۸۰ بکفایت و استحضار عالیجاه عمدتاً الاعاظم آقا محمد کاظم ملقب بر رئیس‌الذاکرین و بسعی و اهتمام عالیشان محمد ابراهیم بیگ کرمانی کماشته معظم‌الیه سمت انجام پذیرفت .

### بقعه سید سعد بن ابی‌سعد زین‌العابدین علیه‌السلام

#### در دهکده یاسل<sup>۲</sup> از دهکده‌های اوزرود نور

بنای اصلی بقعه هشت‌تَرک با گنبدی کلاه‌درویشی است (عکس شماره ۱۰۱) و از داخل چهارگوشه که پس از جمع‌کردن کنجها گنبدی عرقچینی بر آن زده‌اند . در ورودی بقعه شمالی است کسه به مسجدی به درازای ۶۰۰ و پهنای ۵۳۰ سانتیمتر بازمی‌شود . درازای مسجد تقریباً شرقی‌غربی است . در ضلع شمالی مسجد دو طاقنماست که پهنای هر یک به ۲۶۰ سانتیمتر می‌رسد . در ضلع جنوبی نیز نظیر این دو طاقنما دیده می‌شود . در یکی از این طاقنماها ، در ورودی مسجد و در دیگری در ورودی بقعه اصلی است . در ضلع شرقی مسجد نیز دو طاقنماست که پهنای هر یک بالغ بر ۱۵۰ سانتیمتر است . نظیر این دو طاقنما در ضلع غربی است ولی در دو طاقنمای آن نورگیرهای مشبک چوبین نصب شده است .

۱ - وکیل‌الملک لقب مرتضی‌قلی‌خان پسر محمد اسماعیل خان نیز بوده است . محمد اسماعیل خان سردار و حکمران کرمان و بلوچستان و سیستان پسر مرحوم فتحعلی‌خان کوه‌نور حکمران اردبیل و مشکین و شاهسون است . از سران و سرشناسان یوش اولاد رستم خان را نیز باید نام برد . مرحوم محمد رضا خان و مرحوم حاجی علیرضا خان و مرحوم محمد یوسف بیگ آقا و مرحومه نوری خانم والده مرحوم آقا میرزا زکی مستوفی خاقان مغفور فتحعلیشاه و مرحوم آقامیرزا نصرالله کلانتر نور ساکن بلده طیبه نور اولاد مرحوم رستم خان طاب‌نراه بوده‌اند . ۲ - بفتح سین . ده از دهستان اوزرود بخش نور شهرستان آمل ، ۷ کیلومتری غرب بلده ۴۲ کیلومتری شرق راه چالوس (فرهنگ جغرافیایی ایران ، ج ۳) .

در طول مسجد ، در وسط بنا ، سه پایه چیده‌اند و طاق ضربی چهار قسمتی مسجد بر این پایه‌ها و دیوارهای اطراف متکی است .

در ورودی بقعه دو لنگه و هر لنگه از الواری یک باره ساخته شده است .

بر این دو لنگه عبارات زیر حک شده است :

بر لنگه سمت راست :

« هذه الباب درویش یوسف . »

بر لنگه چپ :

« ابن درویش موسی یاسلی . »

بر لنگه راست :

« عمل استاد محمود ابن استاد . »

بر لنگه سمت چپ :

« خشنام بن محمود لپاسانی . »

صندوقی با کنده‌کارهای بسیار ظریف ، در وسط بنای اصلی ، مرقد راپوشانده

است . این عبارات بر بالای بدنه شمالی آن حک شده است :

« قد وقف هذا فی هذه القبر الشریفة المبارکة التي سمی السیادة والهدایة

والنقابة من آل طه ویس زبده اولاد سید المرسلین سید سعد بن قدس الله

روحه وعلیه [و علی] آباءه التحیة والسلام . »

بر پایین بدنه شمالی این عبارات با خط بسیار خوش نسخ حک است :

« جناب تقوی شاعر و روح‌آثار ساعی و بانی این قبر بزرگوار درویش یعقوب بن

درویش احمد نیلاً لثواب الله تعالی و فوز الحسنات عمل استاد ابراهیم بن

خوشنام نجار لپاسانی تحریرا فی غرة محرم الحرام سنة ستة وستین وتسعمائة . »

در مسجد بقعهٔ سید سعدین يك جفت كفش چوبی بزرگ است که معروف است كفش سید مزبور است (عكس شمارهٔ ۱۰۲). لوحهای چوبین که ظاهراً لوحهٔ گور درویش گرشاسب بوده است در این مسجد است و عبارات زیر بر آن حك شده است: «الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم المغفور درویش گرشاسب ابن درویش محمد سنة تسعة ومائة بعدالف ۱۱۰۹» (عكس شمارهٔ ۱۰۳). بر سنگ قبری که بر دیوار مسجد نصب بود، عبارات زیر حك شده بود: «وفات مرحوم مغفور جنت مکان کر بلائی غلامعلی ولد مرحوم کر بلائی... چهاردهم نوروزماه ۱۳۲۳.»

### سرو جنگلی کهنسالی

### در درویش خاك یاسل

بر کنار اراضی کشت دهکدهٔ یاسل و نزدیک به ساحل رودخانهٔ اصلی میان اراضی ریس گردن و لاراب سر، سرو جنگلی کهنسالی است.

### امامزاده الیاس بن زید بن امام علی النقی علیه السلام

### در دهکدهٔ بل<sup>۱</sup> از دهکده‌های اوزرود نور<sup>۲</sup>

بنای سابق هشت ترك بوده و گنبدی کلاه درویشی داشته است. بنا بر تقریر اهالی این بنای قدیمی بر اثر زلزله شکست برداشته بود. تمام بنا را تاشالوده و بنیاد خراب کرده بودند و عین طرح قدیمی آن بنایی از نوساخته بودند. دیوارهای هشت ترك آن به اتمام رسیده بود و طاق عرقچینی داخلی آن نیز زده شده بود و مشغول ساختن

۱- بضم باء. ۲- دهکدهٔ بل بر سامان ناحیهٔ اوزرود و ناحیهٔ میانرود بالای نور است و گاهی جزء میانرود بالا به حساب آمده است.

گنبد کلاه درویشی آن بودند. هیچگونه آثار تاریخی از در و صندوق در آن دیده نشد.

### امامزاده یوسف بن یعقوب بن محسن بن امام موسی الکاظم علیه السلام

### در دهکدهٔ کلپک<sup>۱</sup> از دهکده‌های کمررود<sup>۲</sup> نور

بنای اصلی بقعه چهار ضلعی و از سنگ و گچ است (عكس شمارهٔ ۱۰۴). داخل هر يك از اضلاع از خارج سه طاقنما است. بام بقعه گنبدی عرقچینی است که بالای آن را حلب پوش کرده‌اند. وسط گنبد از کف اصلی بنا در حدود پانزده متر بلندی دارد و ظاهراً بلندترین بناهای مذهبی کوهستان نور است. این بنا دو در کنده کاری دارد. در اولی به مسجد و در دوم به حرم باز می‌شود. در اولی ظاهراً برای این مسجد ساخته نشده است و مربوط به بنایی شخصی بوده که بعدها بعد از خرابی بدینجا منتقل کرده‌اند. دری دو لنگه است که بر کتیبهٔ بالای لنگهٔ سمت راست بیت زیر حك شده است:

« این عمارت تا ابد معمور باد صاحبش بر دشمنان منصور باد »  
(عكس شمارهٔ ۱۰۵).

بر کتیبهٔ بالای لنگهٔ سمت چپ کلمات زیر خوانده شده است:

« عمل احمد... کار... اثنی... تسعماثه » (عكس شمارهٔ ۱۰۶).

در دوم در ورودی بنای اصلی بقعه است که در این مسجد قرار دارد بلندی آن از داخل چهارچوب ۱۵۸ و پهنای دولنگه غیر از چهارچوب ۸۵ سانتیمتر است (عكس شمارهٔ ۱۰۷).

۱- بضم کاف و سکون لام و فتح یاء. ده از دهستان بلده بخش نور شهرستان آمل، چهار کیلومتری جنوب بلده (فرهنگ جغرافیایی ایران، ۳ج). ۲- بضم کاف و میم.

این ابیات از ابن یمن فریومدی بر آن حک شده بود:

بر قسمت بالای لنگه سمت راست :

«بیا زا بن یمن ای دوست بشنو

مرین شایسته پندرایگان را .»

بر قسمت بالای لنگه سمت چپ :

«یکی وسی و پنج است آن کز آنها

نباید بود غافل مؤمنانرا .»

بر قسمت وسط لنگه سمت راست:

« زده عشری وزان پس منزلی چند

اگر ممکن بود بیریدن آنرا .»

بر قسمت وسط لنگه سمت چپ :

« بدین مفزای چیزی هم مکن کم

منت ضامن بهشت جاودانرا .»

بر قسمت پایین لنگه سمت راست :

«عمل حبیب بن المرحوم حسن کمری .»

بر قسمت پایین لنگه سمت چپ :

« فی سلخ رمضان المبارك سنة تسعمايه .»

در وردی کفش کن یا مسجد و در ورودی اصلی بقعه رو به شمال نصب شده اند .

بر پشت زیارتنامه بزرگی که در حرم امامزاده است ، نویسنده برای اثبات نسب امامزاده

یوسف به کتاب ساختگی «بحر الانساب» تألیف ابومخنف ابن لوط بن یحیی خزاعی

استناد کرده است . تصنیف این کتاب را به امام حسن عسکری علیه السلام هم نسبت

داده اند و مترجم آن را از زبان عربی به زبان فارسی سیدمرتضی علم الهدی رضی الله عنه دانسته اند. در غرب مسجد بقعه امامزاده یوسف، انبار و اطاقهای دیگری نیز ساخته اند.

### گورستان خانوادگی سلاطین استندار

بردامن تپه ای به نام گورستان در دهکده کمر<sup>۱</sup> از دهکده های کمر رود نور

مرکز ملوک استندار را نباید تنها قلعه بلده نور یا قلاع کیجور دانست زیرا ملک اسکندر بن ملک بیستون و فرزندان او در همین دهکده کمر زندگی می کرده اند. سید ظهیرالدین مرعشی می نویسد:

« در جمادی الاخر سال ۸۶۰ به قریه کمر به خانه فرزندان ملک اسکندر بن

ملک بیستون که برادر ملک کیومرث مرحوم بود، نزول واقع شد... تا روز

جمعه که هفتم رجب و سلخ مردادماه قدیم بود، آنجا به جهت بعضی امور کلیه

اقامت رفت.<sup>۲</sup>»

اگر ملک اسکندر و فرزندان او در دهکده کمر زندگی می کرده اند عاده باید

مرفد ایشان را در همین دهکده جست . گذشته از این چون دره کمر رود دره ای

منفرد و جداگانه و برکنار است و از مسیر راهپای عمده نور دور افتاده است ، قاعده

باید اجساد سایر افراد این خاندان را نیز در اینجا به خاک سپرده باشند. دیگر اینکه

در سایر گورستانهای بخش کوهستانی نور که از نظر نگارنده گذشته است ، بناهایی

استوار و پایدار برای مقابر و گورها نساخته اند. پس این مقابر باید متعلق به خاندانی

معتبر و سرشناس باشد . اینک به شرح این گورستان می پردازیم .

۱- کمر (بضم کاف و میم) ، ده مرکز دهستان کمر رود بخش نور شهرستان آمل ، ۱۰

کیلومتری جنوب بلده (فرهنگ جغرافیایی ایران، ج ۳) . ۲- تاریخ گیلان و دیلمستان

چاپ نگارنده ، ص ۲۸۱ .

در مغرب آبادی کمر، سمت چپ رودخانه کمر رود، بر دامنه و سرپتیه‌های زرد رنگ خاکی، گورستانی قدیمی عمومی است که تا امروز اجساد مردگان دهکده کمر را در آنجا به خاک می‌سپارند. امتداد این رشته تپه تقریباً شمالی جنوبی است. آثار بناهای چهارگوشه متعدد بر سر گورهای این گورستان است و بنایی هشت ضلعی عظیم و جسیم نیز در منتهی‌الیه جهت شمالی تپه است. اینک شرح این بناها:

آسیاب دهکده کمر در کنار رودخانه و دامنه شرقی تپه گورستان است. در شمال آسیاب پلی چوبین بر روی رودخانه زده‌اند از این پل و نه‌ری که در امتداد تپه است بگذریم به اراضی گورستان می‌رسیم.

**مقبره شماره یک:** بنایی بوده است هشت ضلعی که درازای هر ضلع آن ۲۲۵ سانتیمتر است (عکس شماره ۱۰۸). داخل هر یک از اضلاع طاقنمایی بوده است که پهنای آنها به ۸۰ سانتیمتر می‌رسیده است. این بنا از داخل چهارگوشه است و گور یا گورهای داخل آن را بر اثر کندوکاو زیرورو کرده بودند.

**مقبره شماره دو:** که درست در غرب مقبره شماره یک است بنایی عظیم و هشت ضلعی است (عکس شماره ۱۰۹). پهنای هر یک از ترکهای هشتگانه ۳۲۰ و قطر دیوار بنا ۱۲۰ سانتیمتر است. طاقنمایی بر جدار خارجی هر یک از ترکهاست که پهنای آن ۱۵۰ سانتیمتر است. بر هر یک از جدارهای داخلی ترکها چهار طاقنماست و پهنای هر یک ۹۵ سانتیمتر است. طاق طاقنماهای زیرین جناقی (عکس شماره ۱۱۰) و طاق طاقنماهای بالابین به سه مثلث از سه جانب ختم می‌شود که شباهت زیادی به نیم گنبد کلاه درویشی دارد (عکس شماره ۱۱۱).

در ورودی بنا شرقی است. بلندی آن ۲۲۰ و پهنایش ۹۰ سانتیمتر است. این بنا گنبدی عرقچینی داشته که امروز خراب شده است یا خراب کرده‌اند. بلندی دیوار

موجود آن بالغ بر ۷۰۰ سانتیمتر تمام است.

**مقبره شماره سه:** در جنوب مقبره شماره دو است. بنایی است به ابعاد ۲۰۰ در صد و هفتاد و پنج سانتیمتر. در قسمت بالای هر یک از اضلاع طاقچه‌مانندی ساخته‌اند. شاید کتیبه بنا در طاقچه بالای در ورودی بوده است. آثار گچی که بر دیوارهای این طاقچه مالیده‌اند دلالت بر محل نصب کتیبه می‌کند.

**مقبره شماره چهار:** در جنوب مقبره شماره سه و بر بالای بلندی ساخته شده است (عکس شماره ۱۱۲). ابعاد آن ۱۸۰ × ۱۲۵ سانتیمتر است و در حدود یک متر و نیم ازدیوار آن برجای است. در جنوب این مقبره آثار پنج مقبره چهارگوشه دیگر دیده می‌شود. سه مقبره آنها بالاتر و در امتداد یکدیگرند و دو مقبره آن پایین‌تر و پهلوئی یکدیگر بنا شده‌اند.

**مقبره شماره پنج:** نزدیک مقبره شماره چهار و در انخفاض دره کم عمق دامنه تپه است. مجموع مقابر شماره پنج بالغ بر نه ساختمان چهارگوشه است که دو تای آنها بزرگتر بوده است. بنیاد و شالوده این مقابر برقرار است.

**مقبره شماره شش:** بر بازوی جنوبی تپه قرار دارد و شامل سه بنای اصلی بوده است که فعلاً دو بنای آنها خراب شده و در حدود بیست سانتیمتر از دیوار آنها بر جای مانده است. مشخصات دیگری که بر جای مانده بدین شرح است:

بنایی است از سنگ و گچ به ابعاد ۳۳۰ سانتیمتر (عکس شماره ۱۱۳). در ورودی آن شرقی است. بلندی درگاه ۲۳۰ و پهنای آن ۷۰ و قطر دیوار بنا ۵۷ سانتیمتر است. در بالای درگاه طاقچه‌مانندی است که ظاهراً جای کتیبه بوده (عکس شماره ۱۱۴). و چنانکه اهالی می‌گفتند مردی یهودی بتازگی سنگ کتیبه را که مرمر بوده خریداری کرده و برده است. بر بالای این طاقچه‌ای که ظاهراً محل کتیبه بوده است و زیر لبه دیوار که به بام منتهی می‌شود، دو مقرنس کشکولی است

که داخل آن را رنگ سرخ زده اند. طرف چپ این دو مقرنس، چهار مقرنس کشکولی سفید رنگ و پس از آنها دو مقرنس قرمز و پس از اینها، چهار مقرنس سفید رنگ است. بر طرف راست دو مقرنس کشکولی بالای کتیبه، سه مقرنس سفید و بعداً دو مقرنس قرمز و پس از آنها با مقرنس نبشی چهار مقرنس سفید رنگ است. مجموع مقرنسهای بدنه شرقی بادونبشی بیست و یک عدد است (عکس شماره ۱۱۵). در بدنه غربی نیز نظیر این مقرنسهای کشکولی دیده می شود. بر دو بدنه شمالی و جنوبی بیست عدد قرنيس بارنگهای سفید و سرخ است.

در داخل بنا در وسط هر ضلع طاقچهمانندی به بلندی ۱۸۴ و پهنای ۲۰ سانتیمتر است. چهار کنج بنا را با چهار گوشوار جمع کرده و بسدین ترتیب بنای چهار گوشه را به هشت ضلعی تبدیل کرده و گنبدی مدور بر آن زده اند. بالای هر کنج هشت ضلعی، سنگی تیز و نوکدار تعبیه شده است که به شکل مثلث متساوی الاضلاع نموده می شود. سفیدکاری داخل بنا گچ غربالی است که با دست به دیوارها مالیده اند. چوبهایی داخل بنا در امتداد کف طاقچهها به دیوارها دیده می شود. طرف جنوبی و شمالی بنا، انتهای سه تیر از هر طرف بیرون است که نشان می دهد بنا از داخل کلاف بندی داشته است.

بام بنا دوپوش است و بالای گنبد مدور عرقچینی، بامی به شکل هرم مربع-القاعده ساخته اند.

**مقبر شماره هفت:** پایین تر از سه مقبره شماره شش بنا شده است. تعداد این مقابر که بالغ بر نه عدد است پهلوی یکدیگرند و همه آنها مربع شکل اند که فعلاً بنیاد و شالوده آنها برقرار است و بنای آنها را یکسره از میان برده اند.

مجموعاً در این گورستان قدیمی سه مقبره بر پا و نسبتاً سالم است و پنجاه و نه بنای دیگر را خراب کرده اند. آثار دیوارهای بیست و سی سانتیمتری از بعضی بر

جای است و از تعداد بیشتری فقط پی و بنیاد باقی مانده است.

### نوح امام

#### در شمال آبادی کمر دامنه کوه

بنایی است ساده با دو ایوان در دو طرف شرق و غرب. در ورودی بنا در ایوان شرقی باز می شود. نورگیری مشبك از گچ، بر دیوار جنوبی بنا نصب بود که ظرافتی داشت.

در جور محله کمر بنایی ساده بدنام «شاهزاده جلال کیا سلطان محمد» است که آثار تاریخی قابل ذکر در آن دیده نشد.

### درویش محمد

#### در دهکده بردین (بردون) از دهکده های کمر رود نور

بنایی است ساده از سنگ و گل و بامی گل اندود. ایوانی در مشرق و مسجدی کوچک در شمال این بناست.

### امامزاده محمد بن امام موسی الکاظم علیه السلام

#### در شیخ محله بردین (بردون) از دهکده های کمر رود نور

بنایی است هشت ترک با بامی کلاه درویشی (عکس شماره ۱۱۶). فضای داخل امامزاده چهار گوشه است. کنجها را با چهار گوشوار جمع کرده و فضای مربع شکل را هشت ضلعی کرده و گنبدی عرقچینی از داخل بر آن زده اند. در ورودی بقعه در مسجد کوچک باز می شود. دو فیلپا در درازی مسجد است و دو طاق ضربی مسجد که از سنگ و

گچ ساخته‌اند بر فیلیاها و دیوارهای اطراف متکی است. تکیه‌ای در شمال امامزاده است. ایاتی از هفت‌بند محتشم کاشانی بر بالای دیوارهای تکیه نوشته‌اند. تاریخ بنای تکیه سال ۱۲۸۷ قمری است. در تکیه سنگ قبری از مرمر سفید با خطی خوش‌دیده شده که این عبارات بر آن حک شده بود :

«هوالباقی»

تاریخ بیست و چهارم شهر محرم الحرام هزار و سیدوسی و هشت ۱۳۳۸ آقا شیخ حبیب‌الله بن مرحوم شیخ سعدی بن شیخ فغان بن شیخ قربان بن شیخ زال خطیب نوری طاب‌تراهم داعی حق را در قریه بردون بلیک اجابت نموده و بجنان جاوید خرامید .»

آقا شیخ عبدالرحیم خطیبی نوری اظهار می‌کرد که این سنگ قبر متعلق به مرقد پدر اوست .

سنگ سیاهی بدین شرح در همین تکیه دیده شد :

«الملك لله واحدا القهار»

وفات المرحومه نسا بنت نادلعلی یوم یکشنبه چهارم تیر ما دقدیم ۱۲۴۰ . «  
دور سنگ صلوات بر دوازده امام است .

### امامزاده ابراهیم

در زیارسر<sup>۱</sup> پایین دهکده بتیر کلا<sup>۲</sup> از دهکده‌های کمر رود نور

بنایی است هشت ترک با بامی کلاه درویشی . داخل بنا چهار گوشه و گنبدی عرقچینی دارد . صندوقی چوبین در وسط بناست که مرقد امامزاده ابراهیم را پوشانده است . در ورودی بقعه در کفش‌کن باز می‌شود . در این کفش‌کن نیز صندوقی است که معروف است مرقد خواهر امامزاده ابراهیم است .

در بالا محله بتیر کلا بنایی ساده معروف به امامزاده حاجی است .

### امامزاده سپه‌سالار بن برهان بن محمد بن حسین بن

### امام زین‌العابدین علیه‌السلام

در دهکده سراس<sup>۳</sup> (سراسب) از دهکده‌های کمر رود نور

بنای اصلی بقعه از خارج شش ترک است (عکس شماره ۱۱۷) . کفش‌کن و مسجدی متصل به امامزاده در سمت شمالی آن است . در ورودی بقعه در مسجد باز می‌شود . فضای داخل بقعه مدور و گنبدی عرقچینی بر این فضای مدور زده بودند . صندوقی تخته‌ای ساده مرقد امامزاده را پوشانده بود . این عبارات بر بدنه شمالی آن حک شده بود :

« هذه الصندوق امامزاده انوشروان ابن امام موسی کاظم علیه‌السلام وقف کرد

صندوق [ ق ] را گنه آقا داخوه شمس‌الدین ابن سیشا با خلف سیشا ( ؟ )

بر دو طرف این کتیبه با مرکب عبارات زیر نوشته شده بود :

۱- بکسر داء و فتح سین . ۲- بفتح باء و کاف . فرهنگ جغرافیایی ایران نام این دهکده را به غلط بطاهر کلا نوشته‌است . این دهکده را اهالی و همسایگان بیشتر بتیر ( بفتح باء و کسر تاء ) می‌خوانند . ۳- بفتح سین ، به معنی سراسیاب است .

« عمل استاد عز[ا] لدین ابن یوسف نجار لباسانی فی ماه ربیع الثانی سنه  
خمسة وسبعین و تسعمائه . »

### مقبره‌های قدیمی

#### در اراضی گل‌بخشان دهکده سراس از دهکده‌های کمرود نور

بنایی است چهار گوشه که از سنگ و گچ ساخته‌اند (عکس شماره ۱۱۸).  
بسامی هرم مربع القاعده داشته که بیشتر آن فروریخته و خراب شده است. در محل  
تلاقی بام با دیوارها، قریسپهای کشکولی از گچ غربالی ساخته‌اند. تعداد آنها بر دیوار  
جلو و عقب بنا با در نظر گرفتن قریسپهای نبشی، هر يك پانزده عدد و قریسپهای دیوارهای  
طرفین، هر يك چهارده عدد است. ابعاد بنا ۳۷۵ و بلندی دیوار آن تا زیر قریسپها  
۱۹۰ سانتیمتر است. در ورودی بنا شرقی است، بلندی آن ۱۵۰ و پهنای آن ۸۰  
سانتیمتر است. داخل بنا نیز چهار گوشه است و کنجها را با چهار گوشوار جمع  
کرده و گنبدی عرفچینی بر آن زده‌اند. بر سه جدار دیوار داخلی، غیر از دیواری که  
در ورودی در آن تعبیه شده است، سه طاقچه به بلندی و پهنای ۵۰ سانتیمتر ساخته‌اند.  
قسمت اعظم دیوار شمالی را خراب کرده بودند و کف بنا و گور صاحب قبر به قصد  
کنج‌گیری زیر و رو شده بود.

### مقبره‌های دیگر

#### در اراضی گل‌بخشان سراس

بنایی است چهار گوشه به ابعاد ۴۵۰ سانتیمتر از سنگ و گچ (عکس شماره  
۱۱۹). پهنای در ورودی ۷۸ سانتیمتر و بلندی دیوارهای باقیمانده دو متر است.

۱- بضم گاف و فتح باء.

#### امامزاده محمد بن مطهر بن مهدی بن امام زین العابدین علیه السلام در دهکده مرج ۱ از دهکده‌های یالورود نور

مرج دهکده‌ای تازه آباد است و قدمت زیاد ندارد. چنانکه اهالی می‌گفتند  
سابقاً اراضی آن مرتع بوده است.<sup>۲</sup> امامزاده معتبر این آبادی امامزاده محمد است  
که بنایی است هشت ترك با بامی کلاه درویشی (عکس شماره ۱۲۰). فضای داخلی  
مدور و سقف آن گنبدی عرفچینی است. کفش کن ساده‌ای در جلو در ورودی بقعه است.

#### امامزاده حسن بن مطهر بن مهدی بن امام زین العابدین

#### در دهکده مرج از دهکده‌های یالورود نور

بنایی است هشت ترك با گنبدی کلاه فرنگی مانند. مصالح ساختمانی بنا  
سنگ و گچ سرندی است و از داخل و خارج سفیدکاری شده است. کفش کنی در جلو  
در ورودی با همین مصالح ساخته و سقف آن گنبدی توسی خورده است. سنگ قبری  
سیاه رنگ در کفش کن بود که تاریخ ۱۲۰۲ بر آن حک بود.

بنایی ساده به نام حاجی درویش محمد نیز در دهکده مرج بود که جنبه تاریخی  
نداشت. قدمگاهی در شمال آبادی به نام «آقا شاسپول» بود. درخت ریس<sup>۳</sup> کهنسالی  
به نام «آقاریس» بر بالای کوه گچی مقابل آبادی است که آن را متبرک می‌دانند.

### مسجد جامع

#### در دهکده یالی (یالو) از دهکده‌های یالورود نور

مسجیدی است بزرگ که شش فیله‌ای مربع به ابعاد ۱۱۸ سانتیمتر در درازای بنا

۱- بفتح میم و سکون داء. ۲- ظاهراً کلمه «مرج» عربی از این لغت گرفته  
شده است. ۳- ریس نوعی سروجنگلی است.



در وسط ساخته شده است. فاصله میان فیلیپاها ۲۳۰ سانتیمتر است. محرابی گچکاری دارد که سوره مبارکه نور اطراف آن گچبری شده است و بر یکی از فیلیپاها نیز بسمله، باخط ثلث جلی گچبری شده بود. در طرفین محراب دو پنجره است و در ورودی مسجد در کنار یکی از طاقنماهای جنوبی است. در سال ۱۲۳۰ این مسجد تعمیر و مرمت شده است. سقف قسمتی از بنای مسجد ضریبی، و بالای هر دو فیلیپا و دیوار پهلوی، سقفی گنبدی زده اند.

#### امامزاده صالح و محسن و حسین

##### در تکیه دهکده یالو از دهکده‌های یالورود نور

بنای تکیه یالو نسبتاً قدیمی است. متصل به یکی از شاه‌نشینهای تکیه، در ورودی امامزاده است که رو به مشرق گشوده می‌شود. داخل بنا هشت ترک و داخل هر ترک درگاهی است که طاق درگاهها را جمع کرده و گنبدی مدور از داخل بر فضای داخلی بقعه زده اند. بام بیرونی کلاه درویشی است و بدنه آن هشت ترک است (عکس شماره ۱۲۱).

سقاخانه مشبک چوبینی کار کر بلائی حمزه سراسبی که ظرافت زیاد دارد در این تکیه است. این سقاخانه در دوران منتخب سلطان از چوب سور (سرو جنگلی) ساخته شده است (عکس شماره ۱۲۲).

علم تکیه نظیر علمهایی است که در تهران دیده می‌شود و شباهتی به علمهای گیلان نداشت (عکس شماره ۱۲۳).

#### کاروانسرای قدیمی

##### در دهکده یالو از دهکده‌های یالورود نور

دهکده یالو از قدیمترین ایام بر سر راه چارواداری نور بوده است. از تهران، معمولاً از کاروانسرای پامنار که حرکت می‌کردند، شب اول را در افجه می‌گذرانند و روز بعد پس از گذشتن از افجه بشم و دشت لار و بستک و گردنه کپو (کبود) به دهکده یالو که نخستین دهکده کوهستانی نور است می‌رسیدند. یالو بارانداز و شب منزل بود و به همین سبب کاروانسرای متعدد داشت. از آن‌هاست کاروانسرای از سنگ و گچ که بنای آن بیشتر زیر زمین است و بام آن بیش از یک متر و نیم از سطح زمین بلندی ندارد. این کاروانسرا به باره‌بند زمستانی بیشتر شباهت دارد (عکس شماره ۱۲۴).

#### بنایی قدیمی

##### در دو آب دهکده یالو

بر سردو آبی که در دهکده یالو است بنایی هشت ترک با بامی کلاه‌درویشی از سنگ و گچ بنا شده است (عکس شماره ۱۲۵). این بنا از داخل نیز هشت ترک است و با گوشوارهایی که در کنجها زده اند، بدنه داخلی را به شکل دایره در آورده و گنبدی عرقچینی بر آن زده اند. میان این گنبد سوراخی است. فاصله کف بنا تا این سوراخ ۴۷۰ سانتیمتر است. در اضلاع هشتگانه از خارج طاقنماهایی به پهنای ۸۵ سانتیمتر ساخته اند. دو نورگیر کوچک در دو ضلع جنوبی و غربی بر بالای ترکهاست. در جدار ترکهای داخلی نیز طاقنماهایی نظیر جدار خارجی است. پهنای هر یک از ترکهای بیرونی ۱۸۰ سانتیمتر است. آبروها یا قرنيس‌های کشکولی مانند بر بالای

ترکها در محل اتصال بام ساخته‌اند. رنگ داخل پاره‌ای از آنها تا امروز سرخ بود. بنا از داخل سفیدکاری با گچ غربالی است که با دست مالیده‌اند. بنا برگفته آقای کریم صدیق بهزادی این بنا مرقد کاوس بن کیومرث بن بیستون است و کتیبه‌ای داشته که این کلمات بر آن حکک بوده است:

« کیکاوس بن کیومرث بن بیستون شیعه و محب حضرت علی بن ابی طالب . »

### امامزاده

#### در دهکدهٔ ورزن<sup>۱</sup> از دهکده‌های یالورود نور

بنایی است مدور از سنگ و گچ با گنبدی مخروطی (عکس شماره ۱۲۶). در ورودی ساده و تخته‌ای است و صندوقی تخته‌ای ساده مرقد را پوشانده است. در دامنهٔ کوه متصل به این بقعه گورستان و آثار دهکده‌ای قدیمی است. نزدیک به اراضی «لارابسر» در دهکدهٔ ورزن گورستانی است که مردگان را با تابوت به خاک سپرده‌اند.

#### امامزاده محمد و امامزاده ابراهیم پسران امام موسی الکاظم علیه‌السلام

#### در دهکدهٔ هتر<sup>۲</sup> از دهکده‌های یالورود نور

بنای اصلی بقعه شش ترک است و بامی کلاه درویشی شش ترک کوتاه دارد (عکس شماره ۱۲۷). این بنا در کنار یکی از شاه‌نشینهای تکیهٔ دهکده است. از این شاه‌نشین دری کوچک به کفش‌کن بقعه باز می‌شود. بلندی این در ۱۲۰ و پهنای آن ۷۰ سانتیمتر است (عکس شماره ۱۲۸). این عبارات بر آن حک شده است:

برلنگهٔ راست: « صاحب و مالک نجم‌الد.»

برلنگهٔ چپ: « بن ابراهیم درزی سنة عشرین تسعمائه.»

۱- بفتح واو و سکون راء و فتح زاء . ۲- بفتح هاء و تاء .

از کفش‌کن نیز دری به بقعه دارد. این در دولنگه و هرلنگه از الواری يك پارچه ساخته شده‌است. بلندی آن ۱۴۰ و پهنای آن ۷۳ سانتیمتر است. بر هر دولنگه گل و بوته‌های ظریف کنده‌کاری شده و از ظرایف هنری بخش نور به شمار می‌رود. این عبارات بر آن حک شده بود:

برلنگهٔ سمت راست:

« امر با تمام هذه العمارة

کیاذل ابن کیشمس الدین آروبیج

عمل استاد خوشه‌نام

ابن استاد علاء الدین لباسانی.»

برلنگهٔ سمت چپ:

« متولی آستانه مولانا سلیمان

ابن مولانا مهدی غفر ذنوبه

فی تاریخ غرة ذی قعدة

سنة تسع ثلثین و تسعمائه.»

داخل بنا چهار گوشه است که چهار کنج را با چهار گوشوار جمع کرده و گنبدی مدور بر فضای داخلی زده‌اند.

بر اثر بادی که در خرداد ماه ۱۳۴۶ وزیده بود، قبهٔ مسین گنبد افتاده بود (عکس شماره ۱۲۹)، این عبارات با خطی بد بر آن حک شده بود:

« عمل استاد علاء الدین رودگر تاریخ رجب سنة ست عشرین تسعمائه.»

امامزادهٔ دیگری در داغ محلهٔ هتر است که شامل اطاقی ساده و ایوانی در جلو آنست.

## باقی بناها و آثار تاریخی یالورود

۱- بر بالای کوه کپو ( کبود ) که آبریز جنوبی آن به طرف لار و آبریز شمالی آن جزء مازندران است ، آثار دیواری بسیار قدیمی است که به نام « سدرستم » یا « سد نوشیروان » معروف است . می گویند این دیوار را از سنگ و سرب ساخته بوده اند و پهنای آن به اندازه ای بوده که یک گاری می توانسته بر بالای آن حرکت کند. این دیوار به دیوار مازیاری نیز معروف است ، ممکن است مازیاران را تعمیر و مرمت کرده باشد .

۲- دو غار در پای کپو ( پایین گردنه کبود ) طرف مازندران است و ظاهراً از غارهای محل زندگی انسان اولیه است .

۳- آبشاری در شرق این غارها است. خط ناصرالدین شاه و صدراعظم بامر کب چاپ بر لوحه سنگی نزدیک این آبشار تا چندی پیش خوانده می شد .

۴- در کوه پلک در شمال آبادی یالو ، دخمه مانندی است که استخوان فراوان آدمی ، کوزه ، سرنیزه ، پیکان و آتشدا نه های گلی و فلزی در آن یافت شده است .

۵- گورستانی در جنوب آبادی یالو میان فتح آباد و نظیر باغ است . مردگان را در این گورستان راست نشانده اند و اطراف آنها را گچ گرفته اند.<sup>۱</sup>

## بقعه شیخ سلطان احمد

## در بلده از دهکده های میانرود بالای نور

بنایی است هشت ترک و بسیار بلند (عکس شماره ۱۳۰) . پس از بنای امامزاده یوسف در دهکده کلیک ، این دومین بنای بلند خاک نور است . پهنای هر یک از

۱- این اطلاعات را آقای کریم صدیق بهزادی در اختیار نگارنده گذاشتند .

ترکهای داخلی آن ۲۶۵ سانتیمتر است . در جدار ترکهای داخلی دو طاقما بر روی یکدیگر ساخته اند که پهنای آنها ۱۱۸ سانتیمتر است . در طاقماهای بالایی که در چهار جهت اصلی قرار می گیرند ، چهار نورگیر مشبك چوبین تعبیه شده است . بسام بنا از خارج کلاه درویشی و از داخل گنبدی عرفچینی است . بر کمر بند گنبد داخلی با مرکب یا رنگ سیاه حاشیه بندی کرده اند . در داخل گنبد در جهت شمال و جنوب ، دو نقش شیر و خورشید را با گچ ، برجسته کاری کرده اند و در جهت شرق و غرب دو نقش شیر است که ماری به کمر و پاهای او پیچیده است . شیر کمر گاو را گرفته و مار که سر گاو کوهی دارد ، کمر شیر را به دندان گرفته است. دمهای شیرها نیز شباهت به گاو کوهی دارند . بالای طاقماهای جنوبی با خط کوفی چهار گوشه ( کسوفی بنایی ) دوبار نام محمد و داخل آن چهار بار نام علی را گچ بری بسیار ظریف کرده اند .

صندوق مرقد در جنوب غربی بنای اصلی است . این نوشته ها بر بدنه شمالی آن حاك شده است :

« ناد علیاً مظهر العجائب - تا - یاعلی یاعلی یاعلی

بانی و باعث قبر حضرت شیخ احمد نوری آقا ورداسف سراج متولی آستانه شیخ حسین و شیخ شریف عمل استاد ابراهیم و محمود و مظفر فی تاریخ ذوالحجه سنه ۱۱۰۲ .»

بر سمت چپ همین کتیبه :

« البته تمام شد بدست استاد علی گرشاسف و منوچهر و استاد حسین پوشگر کار دگر .»<sup>۱</sup>

بر دو سنگ قبری که در حرم بود سنوات ۱۱۴۲ و ۱۲۰۸ خوانده شد .

۱- احتمال اینکه این اعلام پس و پیش خوانده شده باشد می رود .

## مسجد جامع بلده نور

مسجدی است که در درازای آن سه فیلیپا ساخته و تشکیل چهاردهنه داده‌اند که بر هر قسمت از دهنه‌ها طاقی مدور زده‌اند. متن بنا سنگ و آهک است و روکار را سفیدکاری کرده‌اند. در این مسجد منبری از سنگ سیاه یک پارچه است که درازای آن ۱۵۰ و پهنایش ۸۰ سانتیمتر است و دارای پنج پله اصلی است. عباراتی بر آن نقر شده بوده است که به علت مرمت و روکشی باسیمان، از میان رفته و بهیچ وجه قابل خواندن نیست. بالای سر منبر این عبارات بر دیوار نوشته شده بود:

« بسم الله الرحمن الرحيم يا ابا عبد الله ادرکنی در زمان تولیت عالیجناب فضایل مآب شیخ اسمعیل بدستگیری استاد الله داد نوائی<sup>۱</sup> به اتمام رسید سنه ۱۲۷۰. »

بر بالای محراب کتیبه زیر بارنگ سیاه نوشته شده بود:

« تصدی شیخ جمال الدین سلطان احمدی و بدستگیری استاد یحیی سلطان احمدی و استاد علی اصغر گرجی اتمام یافت شهر رمضان ۱۳۷۳ خرداد ماه ۱۳۳۳. »

فانوس بسیار زیبا از سقف مسجد آویخته است که اضلاع آن از چهار مربع و هشت مثلث تشکیل شده است که طرحی زیبا و عجیب است (عکس شماره ۱۳۱). بر این مربعها و مثلثها گل و بوته‌های زیبایی ترسیم شده است. بر قسمت بالا و پایین فانوس که چهار گوشه است حاشیه بندی ظریفی دارد.

نزدیک مسجد جامع سنگ قبری سیاه رنگ به درازای یک متر و پهنای ۳۲ و قطر

۱- نوا از دهکده‌های زیبای بالا لاریجان است.

۲۵ سانتیمتر است. بر حواشی آن صلوات بر دوازده امام و در متن ابیات زیر حک شده است:

« از جور زمانه صد هزاران فریاد و ز پستی چرخ و از فلک صد بیداد  
قاهر علی بیگ غجر جاوشلو چون گشت ازین دار فنا بی بنیاد  
دل کز غم او چولاله پر خون شد داغ دگر آورد بسر آن داغ نهداد  
تاریخ شهر محرم الحرام سنه ۹۷۹. »

## تکیه بالای بلده و مسجد متصل به آن

بنایی است چهار ضلعی ساده. بر دیوار مسجدی که در غرب تکیه است کتیبه زیر بر سنگی حک شده و نصب گردیده است:

« هو الواقف علی الضامیر وقف صحیح و شرعی نمودند عالیجاهان  
مقرب الی الخاقان میرزا اسدالله و محمد زکی خان خواجه نوری یکباب مسجد و  
مدرسه و تکیه و سقاخانه و دکاکین جدید البنا و واقعه در بسوک محروسه  
نور من قهستانات دار المرز مازندران خفت بالنصر والامان را و تولیت  
موقوفات مزبوره را بشرایطی که در وقفنامه چیده‌اند علیحده مرقوم است  
بعالیجناب خیر الحاج حاجی عبدالمحمد نوری<sup>۲</sup> مفوض داشتند قد اجرت  
الصیغه الوقیة فی شهر ذی حجه الحرام سنه ۱۲۴۰. »

تکیه مقابل مسجد را حاجی میرزا یحیی خان<sup>۳</sup> ساخته است. در سال ۱۳۱۸

۱- محمد زکی خان و میرزا اسدالله خان از اقارب مرحوم حاجی میرزا یحیی خان برادر کوچک میرزا آقاخان صدراعظم نوری هستند. ۲- حاجی عبدالمحمد نوری پدرزن ناصرالدین شاه است. دختر حاجی به نام صفیه سلطان عنبرخانم بود که ناصرالدین شاه از قصبه بلده به عقد خود در آورده بود. ۳- برادر کوچک میرزا آقاخان صدراعظم نوری است.

شمسی بر اثر زلزله خراب شد و ساکنان با هزینه خود تجدید بنا و تعمیر و مرمت نموده‌اند.

### امامزاده اسمعیل

#### در محله بازار قصبه بلده نور

بنای بقعه زیاد جنبه تاریخی نداشت. در ورودی دولنگه‌ای داشت که هر لنگه یک پارچه بود. نگار اصلی کنده کاری در، شش ضلعی بود که از میان ستاره‌ای درآورده بودند. این عبارات بر آن حک شده بود:

بر بالای لنگه سمت راست:

« ولیکن خداوند بالا و پست. »

بر بالای لنگه سمت چپ:

« بعضیان در رزق بر کس نیست. »

بر پایین لنگه سمت راست:

« ای درت کعبه ارباب نجات. »

بر پایین لنگه سمت چپ:

« قبلتی و جهک فی کل صلات. »

### خانه میرزا آقاخان صدراعظم نوری

#### در قصبه بلده نور

بنایی است ساده بر دو طرف حیاطی بزرگ، پنجره‌های ارسی بسیار زیبا و پرکار که شیشه‌هایی رنگین دارد (عکس شماره ۱۳۲). عمارتی که در ربیع‌الثانی سال ۱۲۵۶ قمری ناصرالدین شاه در آن بوده و در کنار آن اردو زده است، غیر از این بناست. با اینکه زیر عکس آلبوم ناصرالدین شاه، به خط خود او نوشته شده است

« عمارت اجداد میرزا آقاخان است (عکس شماره ۱۳۳) »<sup>۱</sup> ولی باید گفت که این عمارت را خود میرزا آقاخان ساخته و سایر برادرها که هفت تن بودند در جوار آن ساختمانهایی ساختند. برادر معروفتر حاجی میرزا یحیی خان بود. این بناها و اراضی اطراف آن پس از مرگ اینان به دست دو دختر افتاد. آقایان محلی این دو دختر را به خانه خود راه ندادند و غاصبانه در آنجا نشستند. مرحوم امیر مصدق این محل را به اعلیحضرت فقید رضاشاه کبیر فروخت. شاهنشاه آریامهر اعلان فروش آنجا را دادند. احمدعلی خان بهزادی آنجا را خرید و بناها را یکسره خراب کرد.<sup>۲</sup>

#### قلعه پولاد یا قلعه نور

قلعه پولاد که در کتب تاریخی به نام قلعه نور شناخته می‌شود، در شمال قصبه بلده، بر بالای پوزه کوهی که رو به جنوب است، بنا شده است (عکس شماره ۱۳۴). دامنه غربی این پوزه به صفر کلا تنگه و دامنه شرقی آن به پولاد تنگه منتهی می‌شود. دروازه قلعه پایین پوزه کوه، بالای خانه‌های مسکونی بلده تا امروز برجای است (عکس شماره ۱۳۵). می‌گفتند تخته پل قلعه از این دروازه تا نزدیک امامزاده اسمعیل می‌رسید. روزها آن را می‌انداختند و اول غروب با زنجیرهایی که داشت، به طرف دروازه می‌کشیدند و جمع می‌کردند. بنای قلعه شامل سه قسمت اصلی است و بارویی اطراف آن است (عکس شماره ۱۳۶). برجهای متعدد در هر قسمت بارو به چشم می‌خورد (عکسهای شماره ۱۳۷ و ۱۳۸ و ۱۳۹ و ۱۴۰). قطر دایره هر یک نسبت به پهنه‌ای که بر آن بنا شده مختلف است. بیشتر برجهای اصلی تا امروز باقی است و پاره‌ای به بلندی هفت هشت متر می‌رسد.

۱- عکس شماره ۱۰۰۵۱ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. ۲- این اطلاعات را آقای خانباخان سلطانی نوری در اختیار نگارنده گذاشتند.

آب قلعه از چشمه مرتع ملرز با گنگ (تمبوشه) به قلعه سوار می‌شده است و مردم هر وقت گنگی برای حمام بنخواستند، به قلعه می‌روند و گنگهای قدیمی را بیرون می‌آورند و به کار می‌برند. در صفر کلاتنگه نیز چاه آبی بوده که بر سر آن بنایی مستحکم با بامی گنبدی ساخته بودند. پلکانی از قلعه بدین بنا ساخته بودند و در مواقع ضروری از آب این چاه استفاده می‌کردند. از صفر کلاتنگه به پولادتنگه دردل سنگ نقبی کنده‌اند. ظاهراً از ارگ قلعه (عکسهای شماره ۱۴۱ و ۱۴۲) نیز راهی به این نقب بوده است و در مواقع لزوم برای فرار از این نقب استفاده می‌کرده‌اند.

### باغ و عمارت ملك كاوس معروف به باغ نور

#### در بلده نور

باغ و عمارت ملك كاوس را برادرش - ملك اسکندر - دوبار ویران کرد. يك بار در رجب سال ۸۶۰<sup>۲</sup> و بار دیگر در ذی الحجّه سال ۸۶۷. میرظهیرالدین شرح خرابی بار دوم را چنین نوشته است:

«جناب ملکی مآبی ملك اسکندر با برادرزاده‌ها و اهل ملك خود باغ ملك كاوس که آنجا (بلده) ساخته و به انواع ثمار آن را آراسته و عمارت مرغوبه احداث نموده بود مجموع را ویران ساخت و عمارت را منهدم گردانید و هیزم بسیار از آن چوبهای عمارت و درختان میوه جمع شد.»<sup>۳</sup>

۱- از صفر کلاتنگه که بالارفتیم، راهی به طرف دست راست به گردنه قرق و ورازان و شاه‌ناجر و شهر کجور می‌رود. دو آب بالاتر از این راه به نیئل و دو آب بالای آن به پول کجور راه دارد. ۲- تاریخ گیلان و دیلمستان میرظهیرالدین، چاپ نگارنده، ص ۲۸۲. ۳- تاریخ گیلان و دیلمستان، چاپ نگارنده، ص ۳۰۷.

### چهل دختران

#### در اراضی کشتزار بلده معروف به سراپرده

از آثار قدیمی چهل دختران که ظاهراً گورستانی قدیمی بوده است، سنگ قبری بزرگ و سفیدرنگ با خالهای سیاه بر آن دیده شد. درازای این سنگ ۱۳۰ و پهنای آن ۸۰ و قطرش ۲۵ سانتیمتر است و نظیر سنگهایی است که در گورستان پیل دیده می‌شود. این کلمات با خطی درشت بر آن حک شده بود:

« هذا القبر المرحوم المغفور . »

باقی به علت فرسودگی و فروریختگی خوانده نشد.

بر سر تپه‌ای در اراضی سراپرده بنایی چهار گوشه از سنگ و گچ بود که فعلاً خراب شده یا خراب کرده‌اند. در حدود يك متر از چهار دیوار آن برجای است. ابعاد بنا ۲۶۰ و پهنای طاقناهای داخل اضلاع ۱۲۰ سانتیمتر است. در آن غربی و پهنای آن ۷۵ سانتیمتر است. در طاقناهای این محل، روی سفیدکاری، گچ را با رنگ سرخی مخلوط کرده و ماله کشی کرده بودند.

خرابه‌هایی از سنگ و گچ نزدیک همین مقبره است که به نام حمام معروف است.

#### گنبدی در پولاد تنگه

هنگامی که راه این تنگه را روبه بالا می‌رویم، طرف دست راست، بر سر کوهی منفرد، بنایی است که از خارج هشت ترك و از داخل چهار گوشه است. در ورودی آن شرقی است و در حدود دو متر از دیوار غربی برجای است. پهنای هر يك از اضلاع داخلی ۲۸۰ سانتیمتر است. بر جدار هر يك از اضلاع طاقنمایی به پهنای ۷۵ سانتیمتر است. داخل طاقناها را پس از سفیدکاری، ماده قرمز رنگی داخل گچ ریخته و

روکش رنگینی بر سفیدکاری کشیده‌اند. برجدارتر کهای خارجی نیز طاقنماهایی که به پهنای ۸۵ سانتیمتر است دیده می‌شود.

### گنبدی در مرتع کلین‌دره<sup>۱</sup>

این گنبد بر سر راه بلده به ورازان و در يك سوم راه گردنه قرق<sup>۲</sup> است. بنایی است هشت ترك با بامی گنبدی عرفچینی از سنگ و گچ (عکس شماره ۱۴۳). پهنای اضلاع داخلی ۱۳۰ سانتیمتر است. برجدار هر ضلع طاقنمایی به پهنای ۸۰ سانتیمتر و بلندی دو متر است. حاشیه طاقنماها با گل آخرا یا رنگ دیگری حاشیه‌کشی شده است. بنا از داخل هشت ترك و در هر ترك يك طاقنما با طاق جناقی است (عکس شماره ۱۴۴).

### امامزاده عبدالله بن امام زین‌العابدین علیه‌السلام

#### در دهکده چل<sup>۳</sup> از دهکده‌های میانرود نور

بنای بقعه از داخل و خارج هشت ترك است (عکس شماره ۱۴۵). سقف داخل، گنبدی عرفچینی و بام آن کلاه درویشی است. کفش‌کن کوچکی جلو امامزاده است که در ورودی آن به طرف شمال است. مسجد کوچکی در پهلو کفش‌کن و در طرف شرقی آن بنا کرده‌اند. متن بنا از سنگ و گچ است. سنگی بزرگ و چهار گوشه که بالای آن قسمتی اضافی دارد، نزدیک به بنای بقعه است. این عبارات بر آن حک شده است (عکس شماره ۱۴۶):

۱- بضم کاف و کسر لام و سکون باء. برای رسیدن به مرتع کلین‌دره از مسراتع ریزه‌بن (بضم باء)، خروش (بفتح خاء)، دیودارنو، رشیدی سره (بفتح سین)، پری‌انجسم (بفتح پ و الف و سکون نون و ضم جیم) باید عبور کرد. ۲- بضم قاف و راء. ۳- بکسر ج.

قسمت بالای سنگ:

« فرموده کدخدا جمشید کوس.<sup>۱</sup> »

در وسط سنگ:

« باتمام رسانید عمارت زرین‌کیا سلطان کدخدا جمشید. »

برحاشیه‌های سمت راست و پایین و سمت چپ:

« ز اهل قبر دردم این ندا در گوش جان آمد »

که محنت خانهای داریم اینجا میتوان آمد. چنانکه نوشته این سنگ حاکی است، سنگ اتمام بنای زرین‌کیا سلطان است که به فرموده کدخدا جمشید کوس بنا شده است. چون احتمال می‌رود که این سنگ در همین محل بوده و از جایی دیگر بدینجا آورده نشده است، می‌توان به این نتیجه رسید که این سنگ اتمام بنای همین امامزاده است که مدفن زرین‌کیا سلطان بوده و امروز امامزاده عبدالله شده است.

از بلده که به دهکده چل می‌آمدیم از دهکده‌های زرین‌کمر و کوس محله گذشتیم در کوس محله بنای محقری با بام گلی بود که به نام امامزاده سام شهرت داشت. مسجد کوچکی متصل به امامزاده بود که قسمت پایین دیوارهای آن سنگ و گچ بود و شکل ظاهری بنا قدیمی به نظر می‌رسید.

### امامزاده محمود بن امام موسی‌الکاظم علیه‌السلام

#### در دیلات<sup>۱</sup> از دهکده‌های میانرود نور

بنایی است ساده با بامی گلی در میان آبادی دیلات. دو درخت ریس کهنسال

۱- کوس محله از دهکده‌های میانرود نور مسکن و مأوای این خاندان قدیمی است.

۲- بفتح دال و کسروا. لات به معنی زمینهای کنار رودخانه است.

در زمینهای گورستان اطراف امامزاده است. جلو در ورودی بقعه کشف کنی است که سنگ قبر نسبتاً قدیمی در آن بدین شرح دیده شد:

«الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم المغفور الی رحمة الله درویش زرینکمر ولد مظفر باغبان<sup>۱</sup> و مادرزوجه او پری بنت حسین کمانگر تحریرا فی شهر ذوالحجه ۱۰۷۸ هـ.»

«الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم المغفور المبرور الی رحمت الله تعالی درویش شاهبیک ابن زرینکمر سنه ۱۱۰۱ هـ.»

«الحکم لله الواحد القهار وفات المرحوم المغفور الی رحمت الله تعالی درویش میرزا ابن زرینکمر سنه ۱۱۰۱ هـ.»

#### قلعه گلپیر<sup>۲</sup>

بالای کوه گلپیر که در شمال دهکده دویلات و در طرف راست رودخانه است، آثار قلعه‌ای کهن باقی مانده است (عکس شماره ۱۴۷). این کوه بلند و گنبدی شکل است و سنگهای دامنه آن به شکل پله‌های طبیعی در آمده است. بالای آن چنانکه سید حسین کدخدای دویلات اظهار می‌کرد آثار حمام و برج و بارو است. گورستان کهنه‌ای نیز بر بالای کوه، در اراضی این قلعه است. آب مصرفی ساکنان قلعه از چشمه ایلستا<sup>۳</sup> باگنگ (تنبوشه) به قلعه می‌آمده است.

۱- باغبان از خاندانهای قدیمی ساکن در دویلات هستند. در دوسنگ دیگری که در کشف کن امامزاده بود و اطراف آن را گچ کشیده بودند و متن سنگ درست خوانده نمی‌شد، کلمه باغبان در هر دو روشن خوانده می‌شد. ۲- بضم گاف و کسر لام. ۳- بکسر الف و لام و تشدید سین.

#### کتیبه‌ای بر سنگ

##### در محلی به نام پیت حمام سر

در طرف دست چپ رودخانه دویلات، کوهی به نام «سرخ‌کمر»<sup>۱</sup> است که درست روبروی کوهی است که قلعه گلپیر بر آن بنا شده است. در محلی از این کوه به نام «پیت حمام سر» کتیبه‌ای رو به مشرق بر سنگ به این شرح کنده شده است (عکس شماره ۱۴۸):

«خسرو فرهاد قوه آن بذاتش ذونسو<sup>۲</sup>

شاه کاوس کیومرث ابن سلطان سسو<sup>۳</sup>

هشصد و هشت و چهل از هجرت صدر رسل

کند بتوفیق خدا این کوه چوکوه بیسو<sup>۴</sup>

#### پلی قدیمی

##### پایین دهکده و لاشد از دهکده‌های میانرود نور

پسایین دهکده و لاشد پلی که طساق آن از آجر و گچ است بر دو کمر بزرگ ساخته‌اند. بالای پل را باسنگ و گچ پوشانده‌اند (عکس شماره ۱۴۹).

##### امامزاده محمد بن ابی بکر بن علی بن ابی طالب علیه السلام

##### در دهکده کلا از دهکده‌های میانرود بالای نور

بنای اصلی بقعه بنایی است هشت ضلعی با بامی کلاه درویشی که سوراخهایی در جدارهای این بام دیده می‌شود و در یکی از جدارها سوراخی بزرگتر برای ورود به

۱- بکسر خاء. ۲- ۳- ۴- معانی لغات قوافی روشن نیست. ملک کاوس روز سه‌شنبه چهاردهم شوال سنه احدی و سبعین و ثمانمائه ۸۷۱ فوت شد (تاریخ گیلان و دیلمستان میرظهیرالدین ص ۳۱۴).



فضای میان گنبد زیرین و بالابین ساخته‌اند (عکس شماره ۱۵۰). درمحل اتصال ترکهای هشتگانه به بام کلاه درویشی قرنيس مانندی است که از مقرنسهای مستطیل شکل ساخته شده است. مقابل در ورودی بقعه يك کفش کن یا پیش‌صحنی است. از این کفش کن دری به حیاط جلو کفش کن باز می‌شود. يك طرف این حیاط تکیه است و اطاقهایی برای استراحت زوار در اطراف حیاط است. يك کلاه فرنگی تابستان- نشین که ظاهراً تخت تعزیه خوانی است در وسط حیاط است.

داخل بقعه نیز هشت ترك است و در هر ترك يك طاقما به پهنای ۸۵ سانتیمتر تا زیر طاق ساخته‌اند. پهنای هر يك از اضلاع داخلی ۱۷۰ سانتیمتر است. طاق بقعه بسیار بلند و نظیر طاقهای بقعه شیخ سلطان احمد در بلده و امامزاده یوسف در کلیك است. طاق از داخل عرقچینی است و با رنگ، گل و بوته بر آن نقاشی کرده‌اند. در اصلی بقعه به طرف جنوب شرقی باز می‌شود.

بر در ورودی بقعه که در این وقت به سرعت رفته و پس از کشمکشهای زیاد پیدا شده بود و به تهران برده بودند در موزه ایران باستان بدان دسترسی پیدا شد. این در کنده‌کاری نبود و ارزش زیاد نداشت.

این دو بیت بر آن حك شده بود:

« من غلام علی عمرانم      خاکپای شه خراسانم  
پیرو احمدم محمد نام      گرچه نجاری از لواسانم »

در وسط بنای اصلی، صندوقی چوبین مرقد امامزاده را پوشانده است. این صندوق را از نظر ظرافت و پرکاری باید یکی از شاهکارهای هنری ایران دانست. بدنه شمالی صندوق شامل سه قسمت یعنی سه مربع مستطیل است، بر قسمت راست مربع مستطیل سمت راست (عکس شماره ۱۵۱):

« الله لا اله الا هو الحي القيوم - تا - الارض من ذی . »

بر قسمت بالای همین مستطیل:

« الذی یشفع عنده الا . »

قسمت سمت چپ همین مربع مستطیل:

« باذنہ یعلم ما بین ایدیهم و ما خلفهم - تا - السموات والارض . »

قسمت پایین همین مربع مستطیل:

« ولا یؤده حفظهما و هو العلی العظیم . »

قسمت وسط همین بدنه تمام کنده‌کاریهای ظریف بر پاره‌های چوب است که تمام آنها را کم و زبانه کرده و جفت‌گیری نموده‌اند (عکس شماره ۱۵۲).

پایین مربع مستطیل وسط این کلمات باخط خوش نستعلیق حك شده است:

« عمل علاءالدین بن محمد نجار لباسانی عفا عن سیأتها . »

عباراتی که بر قسمت مربع مستطیل سمت چپ حك بود:

بر قسمت دست چپ این مربع مستطیل (عکس شماره ۱۵۳):

« اللهم صل علی سیدنا و نبینا محمد و آله اجمعین و سلم تسلیمایم  
ابدأ کثیرا . »

بر قسمت پایین همین مربع مستطیل:

« برحمتك یا ارحم الراحمین . »

بر حاشیه سمت راست همین مربع مستطیل:

« رصینا قسمة الجبار فینا      لنا علم وللاعداء مال . »

« فان المال یقنی عنقریب . »

قسمت بالای همین مربع مستطیل:

« وان العلم باقی لا یزال . »

بر حاشیه بالای بدنه شمالی صندوق: